Oblicza patriotyzmu

W wiek XIX wkraczaliśmy bez własnego państwa. Dlatego też dominujące miejsce w świadomości ówczesnego narodu zdominowała problematyka walki o wolność i niepodległość. Polacy ożywiani wolnościowymi i demokratycznymi ideami Wielkiej Rewolucji Francuskiej, stanęli więc z bronią w ręku najpierw u boku Napoleona, a potem wielokrotnie organizowali spiski patriotyczne i występowali zbrojnie przeciwko zaborcom. W historii literatury pojawiło się kolejna epoka- romantyzm. Ukształtowana przez okres niewoli zaborców , spisków, walki konspiracyjnej sprzjała rozwijaniu literatury patriotycznej, która wzbudza ducha walki, propaguje bohaterów narodowych, walczących o wyzwolenie. Rodzi się nowe pojęcie poety i poezji. Poeta jest geniuszem, prorokiem, wysłannikiem Boga, a poezja – twórczością boską. Jest czymś nieśmiertelnym i trwałym. Jak powiedział Grodziński „poezja jest zwierciadłem każdego wieku i narodu" Nie należy więc bezmyślnie i bezkrytycznie naśladować wzorów obcych, ale tworzyć własna literaturę. Patriotyzm w lit. Romantycznej ma wymiar specjalny, ze wzgl. na tło historyczne epoki. Twórcy tego okresu widząc bezskuteczne próby walki, najczęściej odwołują się do średniowiecza czasów świetności polskiego oręża. A. Mickiewicz w poemacie „Grażyna" przypomina okres walk książąt dzielnicowych na Litwie, których Witold zmusza do uległości. Jeden z głównych bohaterów władca Nowogródka. Litawor nie chcąc ulec Witoldowi, sprowadza do kraju Krzyżaków odwiecznego wroga Litwy . Żona Litawora Grażyna nie dopuszcza jednak do zdrady. Ratując kraj i męża od hańby, ginie w walce z rycerzami Zakonu. Podobny los spotyka Konrada Wallenroda podobnie Litwina . Wychowany wśród krzyżaków, bohater poznaje ich zwyczaje, uczy się rzemiosła walki by stanąć do boju przeciw Litwie. Zanim jednak do tego dojdzie, dowiaduje się o losach swojej rodziny. Gdy dochodzi do walki z Litwą dostaje się do niewoli i zostaje na dworze litewskiego księcia Kiejstuda, uczy litwinów nowych metod walki, przy czym zakochuje się w córce księcia Aldonie. Jednak ciągła myśl o niebezpieczeństwie ze strony Krzyżaków nie daje mu spokoju. Opuszcza rodzinę kraj i podstępem znowu dostaje się w szeregi krzyżackie. „Szczęścia w domu nie zaznał, bo go nie było w ojczyźnie" Uderzające podobieństwo do wielkiego mistrza Konrada Wallenroda powoduje, że po jego śmierci zostaje wybrany na wielkiego mistrza. Nieudolnie prowadzi Krzyżaków do walki, czego efektem jest ostateczna klęska zakonu. Jednak prawda wychodzi na jaw i musi on zginąć. Konrad jest typowym bohaterem romantycznym kierującym się bardziej miłością do ojczyzny niż do rodziny. Jest też Konrad bohaterem tragicznym, bo też w końcu ponosi klęskę zamyka sobie drogę do nieba przez samobójstw. Mickiewicz przedstawił metodę podstępu i zdrady jako skuteczny rodzaj walki z wrogiem . Konrad miał być wzorem młodych spiskowców. Chcąc podtrzymać na duchu Polaków pisze Mickiewicz „Dziady" cz. III. Konrad główny bohater utworu staje do walki o wolność narodu. Mickiewicz porusza tu problem istnienia w narodzie wybitnej jednostki , jej stosunku do Boga. Konrad w Wielkiej Improwizacji podobnie jak mityczny Prometeusz podejmuje samotna walkę z Bogiem, z siłami ciemności, z własną słabością. Bunt przeciw Bogu wznosi w imię ludzkości i miłości do ludu. Konrad jest bohaterem tragicznym. Mimo poczucia ogromnej wartości i drzemiących w nim możliwości, jest bezsilny . Nic nie może zrobić dla ludzkości ponieważ rządzi nim uczucie, które w świecie realnym okazuje się nie wystarczające do objęcia „rządu dusz". Cierpi za wszystkich, odczuwa ból ludzkości.. Jednym z najpiękniejszych popowstaniowych wierszy opisujących bohaterską walkę Polaków z Moskalami jest „Reduta Ordona" . Na opowiadanie adiutanta Garczyńskiego Mickiewicz odtworzył wydarzenie obrony reduty. W wierszu tym poeta składa hołd Polakom, którzy odważyli się stanąć do walki zpotężnym wrogiem, jakim była wówczas carska Rosja. Ordon nie chcąc oddać reduty w ręce Moskali, wysadza ją w powietrze i ginie pod jej gruzami. Mickiewicz uczynił z niego bohatera narodowego i przedstawił jako wzór do naśladowania. Takim wzorem jest także ks.

Robak usiłujący przygotować grunt pod przyszły zryw narodowo wyzwoleńczy. Agituje n do tego dzieła, całą szlachtę, która jest gotowa stanąć do walki. Akcja „Pana Tadeusza" rozgrywa się w latach 1811-12 , w dobie walk napoleońskich. Polska, która wówczas walczyła o niepodległość wiązała z Napoleonem duże nadzieje. Jednak do odniesienia zwycięstwa nie wystarczy sam wódz, konieczne jest również dobre wojsko. Mickiewicz zachęcając szlachtę do walki pobudzając w niej uczucie patriotyczne, powraca do wydarzeń z przeszłości . We wspaniałym koncercie Jankiela, odtwarza historię insurekcji Kościuszkowskiej, oraz utworzenia i walki Legionów Polskich.. Powstanie listopadowe było przełomowym momentem w rozwoju poetyckiego talentu innego poety romantycznego J. Słowackiego. Zajął on się również problematyką walki o niepodległość. Jego utwory wówczas powstałe określa się poezją tyrtejską – cierpienie dla ojczyzny. „Kordian" jest postacią rozrachunku z moralnymi i politycznymi problemami pokolenia. Bohater przeżywa rozterki odpowiednie do epoki poszukiwań. Dręczy go „jaskółczy niepokój', modli się o jedną wielką myśl.. Podróżuje po Europie w poszukiwaniu sensu życia, tam również się rozczarowuje. Kluczowa scena „Kordiana" to monolog na szczycie Mont Blanc . Tu w bohaterze dokonuje się ostateczna przemiana. Od tej pory Kordian , który odnalazł cel w życiu będzie walczył o wolność i niepodległość narodu. Będzie się starał wcielić w życie swe ideę jednak bez rezultatu. Jako jednostka osamotniona skazany jest na klęskę. Rozczarowany postawą Polaków odwołuje się J. Słowacki do wydarzeń z przeszłości starożytnej Grecji. Za wzór stawia Polakom bohaterską walkę Greków z przeważającymi siłami wojsk Perskich pod Termopilami. Zginęli wszyscy ale ich czyn stał się symbolem patriotyzmu i poświęcenia dla ojczyzny. Polska chcąc odzyskać niepodległość najpierw musi pozbyć się wewnętrznego „czerepu rubasznego, który więzi duszę anielska narodu" Główna odpowiedzialność za klęskę powstania spoczywa właśnie w tym czerepie czyli w szlachcie. Z niej wywodzi się większość przywódców krytycznie ocenionych przez Słowackiego, który wykazuje bezsens działań jednostkowych ale jednocześnie wysoko ceni sam czyn patriotyczny i pragnie wolności. Kolejnym obliczem patriotyzmu jest Mickiewiczowska wizja Polaka bohatera, uciśnionego buntownika, spiskowca , który podejmuje walkę ze światem a jest to walka konspiracyjna. W efekcie czeka go szubienica lub więzienie. Toteż Mickiewicz zwraca się do „Matki Polki" tworzy listę przykazań według, których powinna wychować swoich synów by w zetknięciu z rzeczywistością oszczędzić im rozczarowania i bólu. W 1869 wybucha powstanie styczniowe, jego przebieg i skutki miały duży wpływ na kolejną epokę pozytywizm, klęska powstania zaczęła budzić wątpliwości o skuteczność obranych metod walki. Nowe pokolenie poszukuje nowych lepszych środków protestu i oporu. Romantycznym ideałom przeciwstawia wartości, które uważa za trwałe i najważniejsze w życiu człowieka. Są nimi ziemia na, której rodzi się zawsze nowe życie i o którą należy dbać i walczyć, oraz praca, która organizuje bieg ludzkiego życia, określa godność człowieka. Realizacją tych idei jest powieść E. Orzeszkowej „Nad Niemnem" . Najważniejszą wartością o jakiej pisze autorka, jest praca wierność ziemi ojczystej. Ciężka uczciwa praca przynosi korzyści pozwala kształtować świat, rozwijając w człowieku sumienność, poczucie obowiązku i rzetelność. Kult pracy ukazany jest m. in. przez mogiłę Jana i Cecylii, legendarnych bohaterów, którzy dzięki codziennej żmudnej pracy wybudowali wspaniałą osadę w miejscu dzikiej puszczy. Panował tam dostatek i spokój. Król Z. August w uznaniu dla posług Jana i Cecylii nadał im nazwisko Bohatyrowicza „Ty starcze(...) Żeś był bohaterem mężnym, który tę oto ziemie dzikiej puszczy i srogim zwierzętom odebrał , zająwszy ją nie mieczem i krwią ale pracą i potem (…) przeto dzieciom twoim i wnukom (…) nadaję nazwanie od bohaterstwa twego wywiedzione" Jest to świadectwo na to, że twórcza pełna poświęcenia praca przynosi korzyści ludziom i ojczyźnie. Legendą o Janie i Cecylii składa autorka hołd ludziom, którzy pod wpływem warunków narzuconych przez zaborcę, walczą o wartości bliskie ich sercu- o ziemię. Głoszą oni hasła pracy organicznej i pracy u podstaw. Konieczność podniesienia stanu gospodarki, poziomu materialnego i moralnego społeczeństwa jest drogą do ratowania Polski. To właśnie praca jest głównym wyznacznikiem wartości człowieka, nadaje sens jego życiu. Reprezentantem tych poglądów

jest Benedykt Korczyński, obrońca posiadanej ziemi, której nie chce oddać w ręce rosyjskie. Wysokie podatki i kontrybucja pomału zmusiły go do ciężkiej pracy i odrzucenia dawnych ideałów. Pomaga mu Marta, która większość swojego czasu spędziła pomagając innym. Wartość pracy najlepiej uwidacznia historia Justyny Orzelskiej . Wychowana w dworze nie angażuje się w problemy Korczyna. Uważa swoje życie za puste i jałowe. Dopiero znajomość z Jankiem Bohatyrowiczem , codzienny kontakt ze środowiskiem chłopskim ukazują jej nowe wartości. Praca staje się dla niej źródłem radości. Młody pozytywista Witold Korczyński powraca do domu z sercem przepełnionym miłością do ziemi i chęcią służenia chłopom. Dla tej warstwy społecznej, której reprezentantem jest zaścianek Bohatyrowiczów praca stanowi źródło utrzymania. Zwolennikiem reform i poprawy życia społecznego był Stanisław Wokulski bohater „Lalki" . Od młodości pragnął zdobyć wiedzę i wiarę, że nauka i praca mogą zmienić jego życie. Jest on ukazany jako synteza dwóch osobowości: romantyka i pozytywisty. Bierze udz. W powst. styczniowym, marzy o idealnej miłości, wierzy w kult pracy, nauki, utylitaryzm. Ponosi klęskę jako romantyk i pozytywista. Polskie społ. ma przestarzałą strukturę i jest chore na antagonizmy klasowe i międzyludzkie. W tej sytuacji program pracy organicznej nie ma sensu powodzenia, zaś wszelkie twórcze i myślące jednostki skazane są na klęskę. Tak więc Wokulski przekonuje się, że tą którą kochał i czcił jest kobietą pustą i płytką. Prus nie rozwiązał ostatecznie losów Wokulskiego. Zasugerował dwie drogi, które Wokulski mógł wybrać samobójstwo lub współpracę z Geistem, którego pragnienia bliskie były jego własnym. Gejs wyobrażał sobie celowość swojej pracy w następujący sposób" jeżeli znajdę naprawdę metal lżejszy od powietrza oddam go tylko prawdziwym ludziom". Prus pokłada nadzieję na poprawę stosunków w młodym pokoleniu studentów. Być może nie omówiłem wszystkich przykładów patriotyzmu walki i pracy w lit. pol. Ale nie wszystkie są potrzebne aby dojść do wniosku, że zarówno ci, którzy w miłości do ojczyzny ginęli w walce, jak i ci, którzy poświęcali się pracy służyli jej – są bohaterami. Dla nich ojczyzna była wartością największą. Gdy walka o jej niezależność stała się niemożliwa, pracą walczyli o jej byt i rację narodową.